

TAKAISIN KOTIIN

Vertaistukiryhmä vanhemmille,
kun lapsen sijoitus päättyy

Ryhmän ohjaamisen käsikirja

Eeva Immonen, Leena Häkkinen, Terhi Moilanen

ISBN: 978-952-5706-71-0

© Pelastakaa Lapset ry

Kannen kuva: Sannariikka Silén

Taitto: Hannu Karjalainen

Julkaisijat:

VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry
Savilahdenkatu 24
50100 Mikkeli
p. 015 365 330
www.violary.fi

Pelastakaa Lapset ry
Koskelantie 24
00610 Helsinki
p. 010 843 5000
www.pelastakaalapset.fi

Sisällys

Takaisin kotiin.....	4
1. Ajattele, jos sinun kolarissa katkennutta jalkaasi ei hoidettaisi sen takia, että kolari oli sinun syysi	5
Miksi vertaisohjaaja?	5
2. Vertaistukiryhmän rakenne	5
Ryhmäläisten yksilöhaastattelut	5
Ryhmän aloitus	6
Ryhmäkerrat.....	6
3. Vertaistukiryhmän tausta-ajatukset ja – teorit	7
Positiivisuus ruokkii positiivisuutta	7
Suvaitsevaisuus synnyttää onnellisuutta.....	8
Ensin pitää tietää ennen kuin voi ymmärtää ja toimia toisin	8
Tuliaisina tyyneyttä.....	8
4. Vertaistukiryhmän runko.....	9
Tutustuminen	10
Faktat, lastensuojelulaki, miksi tässä ollaan	11
Elämänjanatehtävä.....	12
Vanhempi rajojen asettajana	13
Vanhempi rakkauden antajana	14
Puhetta väkivallasta	14
Vanhempi elämän opettajana ja Ihmissuhdeosaajana	15
5. Rentoutusharjoitukset.....	16
Käytetty kirjallisuus.....	17

Takaisin kotiin

Vertaistukiryhmä vanhemmille, kun lapsi on palannut tai palaamassa kotiin lastensuojelun sijoituksesta

Viola – väkivallasta vapaaksi ry ja Pelastakaa Lapset ry käynnistivät raha-automaattiyhdistyksen tuella nelivuotisen hankkeen vuonna 2009 kehittämään sijaishuollon väkivaltatyötä. Kehittämishankkeessa on nähty vertaistukiryhmät yhtenä arvokkaana väkivaltatyön muotona – myös lasten ja nuorten ryhmiä on kehitetty eteenpäin. Hanke on ollut luomassa syntymävanhempien vertaistukiryhmää niille vanhemmille, joiden lapsi on palannut takaisin kotiin sijoituksesta. Tämä ryhmämalli sai nimen Takaisin kotiin. Ryhmä, jossa mallia luotiin ja pilotoitiin, antoi itselleen nimen: ”Voilà – se on siinä. Vanhemmuuden uusi mahdollisuus”. Vanhemmat ajattelivat, että lapsen paluu takaisin kotiin lastensuojelun sijoituksesta on uusi mahdollisuus omalle vanhemmuudelle ja se on siinä – tässä hetkessä, jokaisessa arkipäivässä, mahdollisuus rakentaa uudenlainen vanhemmuus.

Tämä käsikirja on luomamme malli syntymävanhempien vertaistukiryhmän ohjaamiseen. Mallin perusrakenteeseen kuuluu, että ryhmää ohjaavat yhdessä ammatillinen ohjaaja ja vertaisohjaaja. Vertaisohjaaja on vanhempi, jolla on itsellään kokemus lapsen sijoituksesta. Ryhmä on tarkoitettu vanhemmille, joilla lapsen paluu asumaan takaisin syntymävanhempansa/-vanhempiansa luo on ajankohtainen. Käsikirja esittelee ryhmän rakenteen ja toiminnan, ryhmän taustalla olevat periaatteet sekä kunkin ryhmäkerran teeman, joiden pohjana on vanhemmuuden roolikartta®.

Takaisin kotiin -ryhmämallia ovat synnyttäneet kehittäjäsosiaalityöntekijä Eeva Immonen Kokemukset näkyviin -hankkeesta, perhekotiäiti Leena Häkkinen Pieksämäeltä, vertaisohjaaja Terhi Moilanen Äänekoskelta sekä ryhmään osallistuneet vanhemmat - kiitos ryhmämallin kehittämisestä kuuluu siis myös pilottiryhmään osallistuneille vanhemmille. Olemme kehittäneet tätä ryhmämallia yhdessä ja vain yhdessä se on saatu alkuun. Suunnittelimme etukäteen, pohdimme, keskustelimme ja kirjasimme kokemuksiamme ryhmän aikana ja lopulta kirjoitimme kokemuksemme käsikirjaksi. Kirjoitustyöstä vastaa pääsääntöisesti ainut siitä palkkaakin saanut eli kehittäjätyöntekijä Eeva Immonen. Toivomme, että malli jatkaa kehittymistään, vanhempien tarpeiden ja ryhmän ohjaajien innostuksen mukaisesti.

1. Ajattele, jos sinun kolarissa katkennutta jalkaasi ei hoidettaisi sen takia, että kolari oli sinun syysi

(äiti Keski-Suomesta)

Lastensuojelulaki (417/2007) määrää, että sijaishuoltoon sijoitetun vanhemman kanssa tulee olla yhteistyössä (45 §, 52 §), on edistettävä lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa (54 §) ja huostaan otetun lapsen vanhemmalle tulee laatia vanhemmuuden tukemiseksi oma asiakassuunnitelma, ellei sen laatimista pidetä tarpeettomana (30 §). Jälkihuollossa olevalla lapsella on oikeus lain 7. luvun mukaisiin avohuollon tukitoimiin, joihin kuuluu mm. vertaisryhmätoiminta (38 §). Jälkihuollossa on tuettava paitsi lasta, myös hänen vanhempiaan (76 §).

Huostaanotto on kriisi sekä lapselle että vanhemmalle, mutta niin on myös lapsen kotiin paluu sijaishuollosta. Kummankin vanhemman – sekä syntymä- että sijaisvanhemman – tilanne on jollain tapaa samankaltainen. Vanhempi joutuu opettelemaan elämisen uudelleen oman lapsensa kanssa ja sijaisvanhempi opettelemaan ”etävanhemmaksi”. Lapsen palattua syntymävanhempansa luo sijoituksesta paineet lapsen kanssa selviytymiseen ja vahvistuneeseen vanhemmuuteen ovat kovat ja avun pyytämisen kynnykset korkealla. Vanhemmat tarvitsevat kuulluksi tulemisen kokemusta ja turvallista areenaa kokemuksistaan puhumiseen ja vanhemmuutensa pohtimiseen kummassakin sijaishuollon prosessin päässä, sekä sijoituksen alkaessa että sen päättyessä.

Miksi vertaisohjaaja?

Vanhempien ryhmän ohjaamiseen tarvitaan sekä ammattilainen että vertaisohjaaja. Vertaisohjaajalla on sellainen kokemustieto, jota ammattilaisella ei voi koskaan olla. Ammattilaiselle vertaisohjaaja on se, jolta voi kysyä ja joka uskaltaa vastata. Vertaisohjaajan rohkeus käsitellä kipeitä asioita rohkaisee myös muita ryhmään osallistuvia, rehellisyys ”jää päälle”. Kun vertaisohjaaja puhuu omista kokemuksistaan ja niistä selviytymisestä, hän luo puhumisen kulttuuria, sallivuutta sille, että aina ei suju mutta siitäkin voi puhua ja pohtia yhdessä, miten alkaisi sujua. Mitä enemmän ryhmässä uskaltaa kohdata oman elämänsä kipeitä asioita, sen vaarattommaksi ne muuttuvat.

Vanhemmat kertovat usein kokemuksia kuulematta jäämisestä. Keskustelut ammattilaisten kanssa sijaishuollon prosessin eri kohdissa eivät kohtaa, erilaisista syistä. Omassa akuutissa kriisissä vanhemman on myös vaikea kuunnella, lapsen elämästä tehdyt päätökset tuntuvat tunteiden tasolla. Viranomainen suorittaa lainsäädännön hänelle määräämiä tehtäviä eikä voi poistaa vanhemman tunteita lastensuojelun prosesseissa. Ryhmässä vertaisohjaaja tuntuu luotettavimmalta kuulijalta – hänellä on kokemustieto samasta prosessista ja hän on siinä, asioita pohtimassa ja haluaa auttaa vertaisiaan, kaikesta kokemastaan huolimatta. Vertaisohjaaja tuo ryhmään ainutlaatuisen toivon ja selviytymisen näkökulman.

2. Vertaistukiryhmän rakenne

Ryhmäläisten yksilöhaastattelut

Vertaistukiryhmässä luottamus on asioista ensimmäinen. On voitava luottaa sekä muihin ryhmäläisiin että ohjaajiin. Luottamusta ei synny ilman kohtaamisia. Vertaistukiryhmäläisten elämäntilanteen samankaltaisuus - se, että muillakin on kokemus lapsensa huostaanotosta kokemus, tuo kokemuksen tasavertaisuudesta. Ryhmä on yhteinen yritys, osallistujien ja ohjaajien, ryhmäläisten väliset suhteet ovat myös ihmissuhteita. Ryhmän ilmapöytä luominen alkaa ryhmäläisten yksilöhaastatteluista, ohjaajien tutustumisesta ryhmäläisiin ja ryhmäläisten ohjaajiin. On syytä kunnioittaa sitä, että ryhmä saattaa olla ainut paikka, jossa vanhemmat puhuvat omista asioistaan sellaisina kuin ne ovat tapahtuneet.

Ryhmän ohjaajat haastattelevat jokaisen ryhmää harkitsevan vanhemman erikseen. Haastattelu on tilaisuus

vanhemmalle kuulostella, olisiko tämä minulle sopiva ryhmä. On myös hyväksyttävää todeta, ettei ryhmä ole sellainen tuen muoto, joka tuntuu omalta tai se, että ryhmän aika ei ole nyt. Joskus elämässä on akuutteja ajan-kohtaisia asioita, jolloin aikaa ja energiaa ei riitä muuhun.

Haastatteluissa on jaettu ryhmän runko, tieto siitä, millaisia asioita on tarkoitus käsitellä ryhmässä yhdessä. Ajattelemme, että on osallistujien kunnioittamista antaa heille etukäteen tietoa, mitä olemme tekemässä, vaikkeivät sisällöt vielä valmiita olekaan. Haastattelussa on tärkeää kysyä osallistujien omia toiveita ryhmäkertojen sisällöksi ja ottaa ne vakavasti ryhmän sisältöjä suunniteltaessa.

Ryhmän aloitus

Olemme havainneet hyväksi sanoa ääneen ryhmäläisille jo haastattelussa, että ryhmään voi osallistua kaksi kertaa ja päättää sen jälkeen, jääkö ryhmään. Ryhmän ensimmäinen kerta on tutustumista ja toinen kerta informaatiota lastensuojelusta.

Olemme kokeneet tärkeäksi ryhmäprosessissa sen, että tutustumiskerralla ei tarvitse eikä tule kertoa kaikkea itsestään ja lapsestaan. Aikaa on eikä luottamus synny itsestään eikä hetkessä. On tärkeää, että ryhmään osallistuvalla jää turvallinen olo, alusta lähtien. Jos kertoo elämästään kaiken, voi liiallinen avoimuus tuntua myöhemmin niin nololta, ettei enää haluakaan tulla. Etukäteen ei myöskään voi tietää, miltä ryhmässä oleminen tuntuu juuri näiden vertaisten kanssa eikä sitä, miltä tuntuu kertoa uusille ihmisille omia asioitaan.

Ryhmäkerrat

Ryhmän ohjaajien vastuulla on ryhmän puitteiden luominen sellaisiksi, että jokaisella on turvallista olla ryhmässä. Siksi rakenteen tulee olla selkeä ja ennakoitavissa. Ryhmä on hyvä aloittaa ja lopettaa ohjatusti. Aloitus- ja lopetustavoissa ryhmän ohjaajat voivat käyttää luovuuttaan ja toiminnallisia menetelmiä. Ryhmän kulloinenkin teema voi olla näkyvissä ryhmäläisille esim. fläpillä, jolloin tullessaan jo tietää, mitä odottaa.

Kokemuksemme mukaan ryhmäkertojen välissä on hyvä olla taukoja siten, että ryhmä ei kokoonnu joka viikko. Tauot antavat aikaa ajatella ja työstää omia ajatuksia. Monesti on tarpeen palata edelliskertaan ja sen aiheisiin.

Kahvia ja pullaa

Ylenkatsoa ei pidä myöskään ”kahvia ja pullaa”. Ryhmäkerrat on aloitettu teemalla Kahvit ja kuulumiset. Monet tulevat suoraan töistä eivätkä ehdi käydä välillä kotona. Osallistujien kunnioittamista on myös se, että heidän halutaan kokevan itsensä tervetulleiksi ja odotetuiksi juuri nyt, tähän ryhmään. Suomalaisessa kulttuurissa kahvin tarjoaminen vieraalle on kohteliasta ja vieraan arvostamista.

Ryhmäkertojen alussa käydään läpi kuulumiset, mitä kuuluu edellisen kokoontumiskerran jälkeen. Kuulumisten kertomisen merkitys ei ole vain orientoituminen ryhmäkertaan, vaan niistä keskusteltaessa keskustellaan itse asiasta – vanhemmat elävät kaikki vaihetta, jolloin lapsi on tulossa tai tullut sijoituksesta kotiin. Monenlaisia tapahtuu ja moni asia askarruttaa. Ryhmän tarkoitus ei ole tuottaa lisää kokemuksia kuulematta jäämisestä, mutta ei myöskään vain kertoa kuulumisia.

Kotiläksyt ja päiväkirja

Tässä vertaistukiryhmässä ohjaajat ovat antaneet ryhmäläisille kotitehtäviä. Läksyt pohjustavat seuraavaa ryhmäkertaa, vievät ajatusta seuraavaan aiheeseen ryhmän kokoontumisten välillä. Kotiläksyt käydään ryhmässä yhdessä läpi. Annetut tehtävät liittyvät kotona lapsen kanssa eletävään arkeen tällä hetkellä ja pohjautuvat Vanhemmuuden roolikarttaan. Vanhemmat ovat kertoneet, että heidän vanhemmuuttaan on arvioitu roolikartan avulla ja roolikartan käyttö herättää ristiriitaisia tunteita. Olemme korostaneet, että tässä ryhmässä roolikartan avulla ei arvioida ketään, sen merkitys on kuvata vanhemmuuden osa-alueita ja niiden sisältöjä, joista joka tapauksessa puhumme. Vanhemmuuden roolien tutkiminen tuo mukaan myös kokemukset omasta lapsuudesta, itse koetusta vanhemmuudesta.

Vanhempien toivotaan pitävän päiväkirjaa itselleen ja itseään varten. Päiväkirjan kirjoittamisen tavoitteena

on harjoitella tunteiden ja ajatusten pukemista sanoiksi, kehittää itseilmaisua ja itsensä tuntemista. Päiväkirja-kirjoittaminen jatkaa ryhmässä alkanutta keskustelua itsensä kanssa, työstää omia ajatuksia ja tunteita. Se voi olla muistin tukena asioista, joita tulee mieleen ryhmäkertojen välillä ja joista haluaisi puhua tai ottaa selvää. Ryhmäläiset voivat jakaa tai olla jakamatta päiväkirja-ajatuksiaan toistensa kanssa; tärkeintä on, että heillä on käytettävissään monenlaisia välineitä omaan ajattelunsa tukena.

Tyyntyminen

Ryhmässä käsitellään vaikeita kokemuksia – on äärettömän tärkeää tyyntyä ryhmästä lähdettäessä. Se voidaan toteuttaa rentoutus- ja mielikuvaharjoituksilla tai jollain muulla toiminnallisella menetelmällä, joka tuo takaisin arkeen. Tärkeää on myös kysyä, mikä tunnelma on ryhmästä lähtiessä. Ryhmässä on sovittu, että ohjaajille saa soittaa, jos jotain jää ryhmästä mieleen vaivaamaan.

3. Vertaistukiryhmän tausta-ajatukset ja -teoriat

Vertaistukiryhmän tavoitteet ja menetelmät nojaavat narratiiviseen ja ratkaisukeskeiseen ajatteluun sekä dialogisuuteen ja psykoedukaatioon.

Narratiivinen terapia on ihmistä arvostava, ei-patologisoiva, yksilö-, perhe- ja yhteisötyöhön soveltuva lähestymistapa. Siinä ihmistä pidetään oman elämänsä asiantuntijana. Ongelmiin suhtaudutaan ihmisistä erillisinä asioina ja oletetaan, että meillä on monia taitoja, vahvuuksia, uskomuksia, arvoja, sitoumuksia ja kykyjä, joiden avulla voimme lieventää ongelmien vaikutusta elämässämme. (Morgan 2008, 10.)

Ryhmän lähtökohtana on, että ryhmäläisillä itsellään on taidot ja vahvuudet, joita he uuteen vanhemmuustehtäväänsä tarvitsevat. Tavoitteena on vahvistaa uskoa siihen, että vanhemmuus on ratkaisevasti muuttunut, koska lapsi on palaamassa tai palannut kotiin. Tavoitteena on myös realisoida muutoksia ja tarkastella niitä asioita, joiden kanssa on vielä tehtävä töitä.

Ryhmäläisten omaa asiantuntemusta omissa asioissaan korostaa osaltaan vertaisohjaajan rooli. Vertaistukiryhmä ei ole ylhäältä ohjattu, ammattilaisohjaajilla on oma roolinsa, joka on tasavertainen vertaisohjaajan kanssa. Omaan asiantuntemukseen uskomista tuetaan kysymällä, kuuntelemalla ja kunnioittamalla toisten kokemuksia.

Positiivisuus ruokkii positiivisuutta

Jokaisen ihmisen elämässä on tapahtumia, joita ei voi muuttaa. Ihmiset kokevat peruuttamattomia traumoja ja menetyksiä. Se, miten ihminen ymmärtää ja tulkitsee tämänkaltaiset tapahtumat, ratkaisee, millainen vaikutus niillä on häneen. (Carey & Russell 2006, 27.)

Kun ihminen kokee, että häntä syytetään jostain ongelmasta, hänen luoneenomaisin puolustautumiskeinonsa on vaihtoehtoinen selitys, syyn langettaminen jonnekin muualle. Syytösuhan alaisena ihminen takeruu omaan selitykseensä ja puolustaa sitä voimakkaasti. Tästä seuraa, että hänen on vaikea nähdä mitään muita ratkaisuvaihtoehtoja kuin yhteensopivia hänen oman selityksensä kanssa. Alun perin ongelman ymmärtämistä palvelemaan tarkoitettujen selitykset, jos ne muodostuvat syytöksiksi, salpaavat luovuuden tehden osapuolten välisen yhteistyön hankalaksi, ellei suorastaan mahdottomaksi. (Furman & Ahola 1993, 4.)

Huostaanotto- ja sijaishuolttopuhe on täynnä syyllistämistä ja syyllistymistä. Toisinaan taas tunteet irtoavat kokonaan erilleen tapahtuneesta. Vertaisryhmän tavoitteena on tulla sinuiksi menneen kanssa ja vapauttaa voimavaroja tulevaisuuteen. Myös historia voi muuttua – tarinaa menneestä rakennetaan uudelleen tulevaisuuden tueksi.

Ryhmässä tarkastellaan elämäntulkua vanhemmuuden näkökulmasta ennen lapsen sijoitusta, sen aikana ja sen jälkeen. Tavoitteena ei ole vähätellä tai mitätöidä kokemuksia vaan tarkastella niitä nimenomaan kokemuksina. Tarkoitus on havaita muutoksia, joita vanhemmuudessa on ajan kuluessa tapahtunut. Samalla tarkastellaan myös omien arvojen, asenteiden ja toimintatapojen muutoksia vanhempana ja ihmisenä. Oman vanhemmuu-

den haasteisiin jaksaa tarttua paremmin, jos huomaa ensin vanhemmuutensa vahvuudet. On vaikea tarttua ongelmiin, jos on vain niitä tarjolla eikä mitään vahvaa ja hyvin sujuvaa, josta ponnistella haasteita päin.

Suvaitsevaisuus synnyttää onnellisuutta

Ryhmän tausta-ajatteluun kuuluu myös dialogisuus. Dialogisuus tarkoittaa yhdessä ajattelemisen prosessia, keskinäisen ymmärryksen kehittelyä arvostavassa vuoropuhelussa (Seikkula 2011, 12). Tieto ja viisaus eivät ole jollakin toisella vaan yhdessä ajattelemisen tuottaa jotain uutta. Ohjaajien rooli on mahdollistaa dialogia, luoda tilaa jokaisen ajatuksille, ei ratkaista tai tehdä johtopäätöksiä. Dialogissa hyväksytään, että ihmisillä on erilaisia näkemyksiä eikä kenenkään näkemys voi olla kokonainen totuus. Dialogisuuden edellytyksiä ovat kunnioitus, kiinnostus ja myötätunto.

Vertaistukiryhmässä dialogisuus on myös sitä, että kehitys nähdään yhteiskehityksenä, missä kaikki – ammattiauttajat mukaan lukien – muuttuvat. Yhteistyössä ei koeteta saavuttaa yhteistä ongelmanmäärittelyä; kiinnostutaan siitä, millaisena tilanne näyttäytyy kunkin toimijan näkökulmasta. Kuunteleminen tulee tärkeämmäksi kuin neuvojen antaminen; ajattelutavat, asenne ja kohtaaminen tulevat tärkeämmiksi kuin menetelmät. (Seikkula 2011, 169.)

On tärkeää muistaa, että ryhmän missio ei ole, että jokainen lapsi palaa kotiin. Se voi olla vanhemman oma tavoite, mutta yhtä hyväksyttävää on, että vanhempi on pohtimassa tilannetta ja voi päätyä siihen, että lapsen on parempi jäädä sijaishuoltoon. Ryhmän tarkoitus on lisätä armollisuutta toisia ja itseä kohtaan – sekin voi riittää, mitä nyt on eikä se ole itseltä pois, jos toisen elämäntilanne on parempi kuin oma.

Ensin pitää tietää ennen kuin voi ymmärtää ja toimia toisin

Psykoedukaatio on tiedollista ja emotionaalista tukea sekä ohjausta arjen ongelmatilanteissa ja tarvittaessa lisäavun äärelle. Se on terapeutin, psykososiaalinen interventio. Vanhempien vertaistukiryhmässä psykoedukaatiota on tiedon antaminen lastensuojelusta, huostaanotosta, vanhemmuudesta, väkivallasta ja tiedon yhdistämistä ryhmäläisten omiin kokemuksiin. Se on kokemuksellista ymmärtämistä.

Jos lastensuojelun sijaishuollossa otetaan vakavasti syntymävanhemman osallisuus – oikeus ja velvollisuus – toimia tasavertaisena kumppanina lapsensa asioissa, hänellä täytyy olla tietoa lastensuojelun prosessista, huostaanoton kriteereistä, huoltajuudesta, niistä asioista, jotka häntä vanhempana koskettavat lapsensa lastensuojeluprosessin eri vaiheissa. Kokemus ulkopuolisuudesta omissa tai lapsen asioissa myrkyttää yhteistyötä ja murentaa itsetuntoa. Vastuun ottamista omasta osuudestaan vanhempana selkeyttää, jos on selvillä, mitä riittävän hyvä vanhemmuus on. Syntymävanhemman yhteistyötä sekä sosiaalityöntekijän että sijaisvanhemman kanssa voi edesauttaa jo lastensuojelupäätösten perusteiden löytäminen lainsäädännöstä. Tarpeen on käydä läpi, mitä lakipykälät tarkoittavat. Tiedon välittäminen vanhemman oikeuksista on myös tiedon välittämistä vanhemman vastuusta lapsensa vanhempana.

Syntymävanhempi on lapsensa vanhempi, asui lapsi hänen luonaan tai ei. Lapsen asettumista sijaishuoltoon ja kiintymyssuhteen syntymistä sijaisvanhempiin edistää tieto, että myös vanhempi saa apua.

Tuliaisina tyyneyttä

Ryhmässä on käytetty ryhmäkertojen lopetukseen erilaisia mielikuva- ja hengitysharjoituksia. Kun lapsi on palannut tai palannut sijoituksesta kotiin, paineet vanhempana onnistumiseen ovat kovat. Ryhmän lopussa tehtävien harjoitusten tarkoituksena on tyyntä mielen ennen ryhmästä lähtöä. Tavoitteena on palauttaa kokemus siitä, että kaikenlaisten paineiden keskellä vanhemmalla on oikeus ja velvollisuus huolehtia myös itsestään, oppia rauhoittamaan itsensä toimintakykyiseksi paineenalaisiin tilanteisiin ja hyväksymään erilaisia tunteita ja tuntemuksia osaksi itseä. Mielikuvaharjoitusten tarkoituksena on antaa välineitä ahdistaavista tilanteista selviytymiseen ja oman olon kunnioittamiseen. Rentoutusharjoituksissa harjoitellaan itseä, omiin tuntemuksiin tässä ja nyt keskittymistä. Samalla luovutaan varuillaan olosta ryhmässä.

4. Vertaistukiryhmän runko

Ryhmäkertojen teemat:

✓ *Tutustuminen*

- Kuka on ja mistä, kenen kanssa elää, lyhyt esittely
- Ryhmän säännöt ja sopimukset
- Toiveet ryhmästä. Mitä ryhmä voisi antaa omaan elämään? Mitä iloa?

✓ *Faktat, lastensuojelulaki, miksi tässä ollaan*

- Huostaanottoprosessi, lastensuojelulaki
- Vanhemmuus, oikeudet ja velvollisuudet
- Päätös, jatkaako ryhmässä

✓ *Elämänjanatehtävä:*

- Oman vanhemmuuden tarina elämänjanatehtävänä. Vanhemmuus ennen huostaanottoa, sen aikana, sen jälkeen ja tulevaisuudessa. Tehdään ryhmän kokoontumiskerralla paperille kuvin, sanoin, värein.
- Tehtävässä tarkastellaan muutosta vanhemmuudessa ja sen eri puolissa

Vanhemmuuden roolia tutkitaan elämänjanatehtävän ja kulloisellekin kerralle annetun kotitehtävän avulla. Vanhemmuuden rooleja tutkitaan yhdessä toisten vanhempien kanssa ja erityisesti tutkitaan muutosta vanhemmuudessa. Hyviä muutoksia on tapahtunut, koska lapsi on palannut tai palaamassa kotiin.

✓ *Huoltaja*

- Kotitehtävän purku
- Minä huoltajana ennen lapsen lähtöä, poissa ollessa, nyt ja millainen huoltaja haluan tulevaisuudessa olla

✓ *Rajojen asettaja*

- Kotitehtävän purku
- Minä rajojen asettajana ennen lapsen lähtöä, poissa ollessa, nyt ja millainen rajojen asettaja haluan tulevaisuudessa olla

✓ *Rakkauden antaja*

- Kotitehtävän purku
- Muutos tunnesuhteessa itseeni, lapseeni, läheisiini ennen, nyt, tulevaisuudessa

✓ *Puhetta väkivallasta*

- Kotitehtävän purku
- Keskustelua ryhmässä tiedon ja omien kokemusten pohjalta

✓ *Elämän opettaja ja Ihmissuhdeosaaja*

- Kotitehtävän purku
- Mitä olen pitänyt elämässä tärkeänä, mitä pidän nyt tärkeänä itselleni, lapselleni, läheisilleni

Teemat eivät ole ryhmässä itsetarkoitus vaan runko, jonka tarkoitus on napakoittaa ryhmäkertaa ja avata keskustelua. Teemat eivät suinkaan aina mahdu omaan ryhmäkertaansa; joskus jonkun osallistujan oma elämäntilanne on niin akuutti, että sen käsittely vaatii ajan ja tilan, koska ajatukset ja tunteet ovat joka tapauksessa siinä. Joskus jotkut teemat puhuttelevat enemmän ja ryhmäkertojen välillä nousee uusia ajatuksia ja kysymyksiä – sitä vartenhan ryhmä kokoontuu, että siinä on mahdollisuus ajatuksiaan ja tunteitaan jakaa.

Seuraavana olevat ryhmäkertojen sisällöt ja menetelmät ovat esimerkkejä siitä, miten aihetta voi ryhmässä käsitellä ja ne ovat vain esimerkkejä. Mahdollisuuksia on lukemattomia ja kukin ryhmän ohjaaja tekee ryhmästään omannäköisensä.

Tutustuminen

Tavoite

Luottamus ei synny itsestään, ryhmän ohjaajien tehtävä on tutustuttaa ryhmäläisiä toisiinsa ja itseensä. Tutustumisen tavoite on luoda pohjaa luottamukselle. Vaikeiden asioiden käsittely yhdessä vieraiden, samaa kokeneiden vanhempien kanssa on mahdotonta ilman keskinäistä luottamusta.

Toisinaan ryhmäläisten tapaamiset jatkuvat ryhmän jälkeen, toisinaan eivät. Tavoitteena kuitenkin on, että ryhmässä pystytään toimimaan yhdessä, puhumaan ja kuuntelemaan, ottamaan vastaan toisten kokemuksia. Tutustumiskerralla selvitetään, ehkä sovitaankin, rakenne ryhmälle: missä ja milloin tavataan, mikä on ohjaajien rooli, mitä aiheita ohjaajat ovat ajatelleet ryhmässä käsitellä.

Ryhmän aloittaessa luodaan yhdessä ryhmäläisten kanssa pelisäännöt ryhmälle. Vanhemmat saattavat tuntea toisensa muista yhteyksistä eivätkä välttämättä ole tienneet toistensa lasten huostaanotoista. On tärkeää puhua ääneen tuttuuden merkityksestä. Tärkeää on sopia myös, että ryhmässä puhutut ja kerrotut asiat ovat luottamuksellisia ja osallistujat ovat vaitiolovelvollisia toistensa asioista.

Sisältö ja menetelmiä

Jos tutustutaan toiminnallisten menetelmien avulla, tehtävien tulee tuntua turvallisilta ja sellaisilta, ettei niissä voi epäonnistua.

- Oman kuvan piirtäminen "väärällä" kädellä silmät kiinni, oikeakätiset piirtävät vasemmalla, vasenkätiset oikealla. Itsen esittely kuvan kanssa.
- Narukerä. Heitetään itse kullekin vuorollaan. Jokainen kertoo jotain elämäntilanteestaan, harrastuksistaan, lapsistaan tms.
- Pelisääntöjen sopiminen ryhmälle yhdessä ja niiden kirjaaminen ylös: toisten asioista puhuminen ja toisen ryhmäläisen tunteminen ryhmän ulkopuolella, puhelimet ryhmän aikana, ohjaajien oikeus ja velvollisuus huolehtia ajankulusta, tunteiden tunteminen, toisten asioista kysyminen, lupa olla hiljaa, ryhmään osallistuminen jne.

Faktat, lastensuojelulaki, miksi tässä ollaan

Tavoite

Tavoitteena on antaa tietoa vanhemmalle yleisesti lastensuojelusta ja sen prosesseista ymmärrettävästi. Tavoitteena ryhmässä ei ole arvioida tehtyjen ratkaisujen oikeellisuutta, vaan rohkaista ottamaan selvää, jos ratkaisujen perustelut ovat epäselviä tai ne koetaan vääriksi. Etukäteen annettu kirjallinen tietopaketti ([tiivistelmä dioista liitteessä 1](#)) mahdollistaa asiaan tutustumisen ennen ryhmäkertaa ja askarruttavien kysymysten miettimisen seuraavalle ryhmäkerralle.

Tavoitteena on, että vanhempi saa tietoa millä perusteilla lapsia otetaan huostaan ja huostassapito lakkautetaan sekä vanhemman oikeuksista ja velvollisuuksista lasta kohtaan. Informaation antaminen vanhemmalle sisältää ajatuksen, että vanhempi voi olla lapsensa asioissa sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltoa toteuttavien ihmisten kanssa työkaveri ja työkaverilla on oltavat tieto, miksi ja miten työtä tehdään, miten tehdä sitä omalta osaltaan.

Sisältö ja menetelmiä

Ryhmäläiset saavat tietoa ennen tätä ryhmäkertaa kirjallisena ([liite 1: Tietoa lastensuojelusta](#))

- Lastensuojeluprosessista
- Lastensuojeluilmoituksesta
- Lastensuojelun tarpeen selvittämisestä
- Avohuollon tukitoimista
- Huostaanoton ja sen päättymisen perusteista
- Asiakassuunnitelmasta
- Jälkihuollosta
- Lapsen hyvinvoinnista
- Vanhemmuudesta
- Vanhemman oikeuksista
- Yhteistyöstä

Etukäteen annettu materiaali antaa mahdollisuuden perehtyä rauhassa asiaan, ryhmässä on hankala keskittyä sekä lukemaan että kuuntelemaan yhtä aikaa. Ryhmässä dioja käydään läpi poimien tärkeäksi koetut asiat ja keskustellen, mitä mikäkin omassa ja lapsen elämässä tarkoittaa. Diasarja on tehty tämän hetken tiedoin, lainsäädännön muuttuessa on tarpeen muuttaa myös tämä materiaali.

Elämänjanatehtävä

Tavoite

Elämänjanatehtävän tarkoitus on tarkastella oman ja lapsen elämää ennen lapsen sijoitusta, sen aikana ja sen jälkeen. Rinnalla kulkee oman vanhemmuuden pohtiminen elämän muutoksissa. Tehtävänä on myös haavekartta tulevaisuudesta, millainen vanhempi haluan tulevaisuudessa olla, mitä haaveita omasta elämästä on.

Tavoitteena on suunnata ajatuksia eteenpäin ja hipaista mennyttä, kuvata muutosta ajassa ja vanhemmuudessa. Tavoitteena on vahvistaa vanhemmassa niitä muutoksia, jotka ovat tuoneet tai tuomassa lapsen takaisin kotiin. Tavoitteena ei ole lakaista maton alle huostaanoton syitä vaan rohkaista ilmaisemaan myös niitä ja niihin liittyviä tunteita. Menneisyys on tapahtunut tosiasia, jonka kanssa eletään, mutta katse suunnataan eteenpäin.

Sisältö ja menetelmiä

- Ryhmäläiset tekevät oman vanhemmuuden tarinan kartongille visuaalisesti. Apuna lehtiä, kuvia, lauseita, tunnesanoja, värejä ja oma luovuus. Tulevaisuuden haavekartta samoilla välineillä ja menetelmillä.
- Kankaita; millaiselta tuntuu/näyttää vanhemmuus nyt ja millaiselta se kankaana tuntuu/näyttää tulevaisuudessa.
- Vanhemmuuden eri roolien tarkastelu elämänjanalla. Oman vanhemmuuden tarinaa käytetään seuraavilla ryhmäkerroilla kun puhutaan vanhemmuuden eri rooleista ja muutoksista niissä.
- Ryhmässä rohkaistaan puhumaan myös epävarmuudesta sekä hankalista asioista ja rohkaistaan iloitsemaan hyvistä asioista. On oikeus olla onnellinen, vaikka elämässä on ollut hankalia asioita
- Ryhmäläiset kuuntelevat toistensa elämänjanan esittelyn keskeyttämättä

Vanhempi huoltajana

Tavoite

Lapsen jokapäiväinen huolenpito on sellaista, joka lastensuojelussa on lapsesta ehkä helpoimmin näkyvää. Vanhemmuuden riittävyttä voidaan arvioida pohtimalla, saako lapsi riittävästi ja sopivasti ravintoa, lepoa, puhtautta, tulevatko lapsen perustarpeet täytettyä.

Ryhmässä omaa huoltajan roolia tarkastellaan elämänjanalla, miten se on muuttunut lapsen sijoituksen kuluessa. Vanhempaa autetaan huomaamaan muutos itsessä huoltajana ajasta ennen huostaanottoa tähän päivään. Tavoitteena on tutkia omaa arkivanhemmuutta, pääpaino tämän hetken vanhemmuudessa.

Sisältö ja menetelmiä

- Kotitehtävänä on tähän kertaan viikonloppupäiväkirja. Päiväkirja viikonlopusta lapsen kanssa; mitä vanhempi teki lapsen kanssa, millainen viikonloppu oli, mikä oli mukavaa, mikä kurjaa. Yhtä ikävää asiaa kohden tulee huomata 3 hyvin mennyttä asiaa
- Tilaa jakaa kokemuksia myös siitä, mikä ei nyt omassa arjessa lapsen kanssa suju
- Oman toiminnan tarkastelua, miten vanhempana toimii

Vanhempi rajojen asettajana

Tavoite

Vanhemmat ovat kuvanneet rajojen asettamista lapselleen haasteelliseksi tehtäväksi lapsen palattua kotiin sijoituksesta. Vanhemman syyllisyys huostaanottoon johtaneista syistä tekee rajoittamisen vanhemman omalletunnonle hankalaksi. Rajoja ei ole lapsen kanssa tarvinnut miettiä käytännössä, koska hänen kanssaan ei ole eletty yhteistä arkea ehkä vuosiin. Lapsi on kasvanut kotoa lähdettyä, myös rajojen tarpeet ovat muuttuneet.

Tämän ryhmäkerran tavoitteena on, että vanhemmat keskustelevat kokemuksistaan ja käsityksistään rajoista; mikä on sallittua, mikä ei, missä sopivuuden raja kulkee ja sen pohjalta voivat arvioida oman perheensä pelisääntöjä rajojen osalta ja rohkaistua tarkistamaan niitä. Tavoitteena on rohkaista vanhempia turvallisiksi ja luotettaviksi vanhemmiksi lapselleen.

Sisältö ja menetelmiä

- Kotitehtävänä tähän kertaan ovat kodin pelisäännöt. Mitä sopimuksia ja sääntöjä on kotona lapsen kanssa nyt, kun hän on palannut/palaamassa kotiin. Etukäteen mietityistä keskustellaan ryhmässä yhdessä
- Miten säännöt ovat muuttuneet?
- Miten ottaa oma paikkansa vanhempana nyt, kun lapsi on palaamassa/palannut kotiin? Miten pitää kiinni rajoista? Miltä tuntuu asettaa rajoja?
- Millaista kasvatusta vanhempi itse on kotona lapsena saanut? Miten hän halua kasvattaa oman lapsensa?

Vanhempi rakkauden antajana

Tavoite

Tavoitteena tutkittaessa rakkauden antajan roolia vanhempana on huomata hyvä itsessä ja kyky hyvään lasta kohtaan. Tavoitteena on nähdä vanhemmuutta realistisesti ja oppia luottamaan omiin taitoihin.

Ryhmäkerran tavoitteena on tunnistaa tunteiden ja ajatusten vaihtelu itseä ja lasta kohtaan. Huostasta kotiin palanneen lapsen vanhemman tunteet vaihtelevat niin kuin kenen tahansa vanhemman. Välillä lapsesta on paljon iloa ja yhteinen arki sujuu hyvin, välillä arki raastaa hermoja ja koettelee lujasti kummankin itsehillintää. Välillä tuntuu, että selvitään hyvin yhdessä perheenä, välillä ettei tästä tule mitään. Suuri pelko huostaanoton kokeneen vanhemman mielessä on, seuraako vaikeuksista lapsen sijoitus uudelleen. Tämä pelko voi olla esteenä avun hakemiselle ja johtaa itsensä uuvuttamiseen liialla yrittämisellä.

Tämän ryhmäkerran tavoitteena on rohkaista vanhempaa rakastamaan itseään ja lastaan niin, että hakee apua sitä tarvitessaan. On tarpeen nähdä myös se, missä selviytyy hyvin vanhempana ja että vanhempi on olemassa ihmisenä, ei vain äitinä tai isänä.

Sisältö ja menetelmiä

- Tähän kertaan kotitehtäväksi mietitään vanhemmuuden roolikartan® rooleista ne, jotka sujuvat hyvin, ja ne, jotka voisivat sujua paremmin. Vanhemmat pohtivat etukäteen myös viisi asiaa tai ominaisuutta itsestään, joista pitävät tai joissa kokevat olevansa hyviä. Kun kaikkien hyvät ominaisuudet laitetaan luetteloksi esimerkiksi fläpille, se konkretisoi, kuinka paljon hyvää ryhmäläisissä onkaan. Syntyy ”yhdessä hyvät”.
- Lopetustehtävänä lauseiden täydennys:
 - Tänään olen saanut...
 - Nyt on viikko alussa/lopussa ja minä...
 - Kun tänään tapaan läheiseni, aion...

Puhetta väkivallasta

Tavoite

Väkivalta on ilmiö, jota on vaikea tunnistaa, erityisesti jos väkivalta ei ole fyysistä. Informaation antaminen väkivallasta ja sen vaikutuksista on tie toipumiseen ja uudenlaiseen, vastuulliseen ja väkivallattomaan vanhemmuuteen. Vain sellaista voi muuttaa, joka on olemassa – siksi on tärkeää tunnistaa väkivalta omassa elämässä.

Ryhmäkerran tavoitteena on sekä saada tietoa että kokemuksellisesti ymmärtää väkivaltailmiötä. Jos ryhmä koetaan turvalliseksi ja ryhmän ohjaajilla on rohkeus kuulla, myös vanhempien itsensä käyttämä väkivalta tulee puheeksi. Ryhmäkerran tavoitteena ei ole hyväksyä eikä väheksyä kenenkään vääriä tekoja vaan löytää muita keinoja väkivallan käytön tilalle.

Ryhmäkerran tavoitteena on antaa tietoa väkivallan muodoista, väkivallasta kokemuksena, vaikutuksista vanhemmuuteen ja väkivallasta selviytymisestä. Tavoitteena on herättää ajattelua väkivallan monimuotoisuudesta ja ohjata vanhempia hakemaan apua väkivalta-asioiden käsittelyyn.

Kotitehtävänä on tutustua etukäteen annettuun materiaaliin (liitteen 2 materiaali) väkivallasta: Mitä väkivalta on, millaisia muotoja sillä on ja miten väkivalta vaikuttaa vanhemmuuteen. Keskustelu ryhmässä materiaalin herättämien ajatusten pohjalta.

- [liite 2: Väkivallasta ja sen vaikutuksista – tietoa vanhemmille vertaistukiryhmässä](#) (Marttala et al, 2013, sivut 12 – 16)
- [liite 3: VÄKIVALTA PUHEEKSI sijoitettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmässä](#) (Marttala et al, 2013)
- Keskustelu saattaa alkaa itse saadusta kasvatuksesta, kuritusväkivallasta ja omista kasvatustajatuksista, jolloin on mahdollisuus antaa tietoa siitä, että ruumiillinen kuritus on lainsäädännössä rangaistava teko. Puheeksi saattavat tulla aikuisuuden parisuhteet, jolloin on mahdollisuus antaa tietoa väkivallan eri muodoista. Itse käytetty väkivalta voi tulla puheeksi, jolloin on mahdollisuus kertoa auttamistahoista, joista voi saada apua sekä itse koettuun että käytettyyn väkivaltaan
- Ryhmän lopussa vanhemmat valitsevat esineen, joka kuvaa häntä selviytyjänä elämässä eteen tulleissa vaikeuksissa. Ryhmäläisille voidaan antaa kotiläksyksi tuoda kotoa sopiva esine tai vanhemmat valitsevat ryhmän ohjaajien tuomista erilaisista pienistä tavaroista. Sopivia ovat mitkä tahansa erimuotoiset, -väriset, -tunteiset ja -näköiset pienet esineet – mielikuvitus saattaa ajatuksen ja esineen yhteen.

Vanhempi elämän opettajana ja Ihmissuhdeosaajana

Tavoite

Tällä ryhmäkerralla tarkastellaan, miten vanhempi vanhempana voi ja millaista tulevaisuutta hän haluaa itselleen ja lapselleen. Taustalla on ajatus, että vanhempi ei voi keskittyä vain olemaan lapsensa vanhempi, hänen on huolehdittava myös itsestään.

Kun lapsi on ollut sijoitettuna, vanhempi joutuu osoittamaan kykenevyytensä vanhemmuuteen. Sijoitus päätetään usein puolen vuoden koekotiutuksen kautta, jonka sujumista lastensuojelun tulee seurata. Sijaisvanhempi taas joutuu tekemään surutyön luopuessaan lapsesta, aivan kuten syntymävanhempi on joutunut tekemään lapsen lähtiessä sijaishuoltoon.

Vanhempi on joutunut oppimaan sijoituksen aikana yhteistyöhön lapsensa sosiaalityön ja sijaishuollon kanssa. Lapsella on oikeus kiintyä sijaishuollossa oleviin ihmisiinsä aivan kuten hänellä on oikeus kiintymyssuhteeseen syntymävanhempiensä kanssa. Sijoitetun lapsen vanhempi on käynyt sijoituksen aikana vuorovaikutussuhteiden korkeakoulun ja oppinut paljon yhteistyöstä, jonka hän voi välittää myös lapselleen.

Sisältö ja menetelmiä

- [Kotitehtävänä on Hyvinvointiympyrä \(liite 4\)](#) (Väisänen 2009, sivu 26)
- Hyvinvointiympyrä on ympyrän muotoon tehty asteikko, jossa vanhempi arvioi tyytyväisyyttään elämänsä eri osa-alueisiin
- Kotitehtävänä on myös elämänmotto; ajatus tai lause, joka vanhemmasta on tuntunut omassa elämässä tärkeältä
- [Tunteiden aarresaari](#) (liite 5) (Kuusela 2008).
- Tutki saarta; missä olet nyt, minne haluaisit talosi rakentaa? Mitä kautta sinun on kuljetettava tulevaan taloosi?
- Ryhmäläiset antavat jokainen toiselleen sanan tai lauseen, jonka arvioivat olevan juuri tälle ryhmäläiselle voimavara, joka häntä kantaa

5. Rentoutusharjoitukset

Tavoite

Rentoutusharjoitusten tavoitteena ryhmän lopussa on tynnyttää ryhmään osallistuneen mieli ryhmän päättyessä. On tärkeää kysyä ryhmän päättyessä, millä mielin siitä lähdetään. Tärkeää on myös harjoitella mielen tynnyttämistä; rentoutusharjoitusten tavoite on jäädä elämään käytävissä olevina menetelminä ryhmäläisten arkeen.

Sisältö ja menetelmiä

- Mielikuva-, hengitys-, rentoutusharjoituksia (internetistä useita em. hakusanoilla)
- [Turvapaikkaharjoitus](#) (liite 6) (mm. Mäki & Linnainmaa 2005)
- [Vuori-mielikuvaharjoitus](#) (liite 7) (Kabat-Zin 2011)

Käytetty kirjallisuus

Carey, Maggie ja Russell, Shona (2006) Narratiivisen terapian peruskysymyksiä. Porvoo: Kuva ja Mieli Ky

Furman, Ben & Ahola, Tapani (1993) Muuttuset. Terapiasta ratkaisuihin. Keuruu: Lyhytterapiainstituutti Oy.

Kabat-Zin, Jon (2011) Olet jo perillä. Tietoisien läsnäolon taito. Helsinki: Basam Books Oy

Morgan, Alice (2008) Johdatus narratiiviseen terapiaan. Jyväskylä: Kuva ja Mieli Ky.

Mäki, Silja & Linnainmaa, Terhikki, toim. (2005) Hoitavat sanat. Opas kirjallisuusterapiaan. Jyväskylä: Duodecim

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2011) Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

Kuusela, Jani (2008) Tunteiden aarresaari. NFG. Julkaisematon

Vanhemmuuden roolikartta. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. Elektroninen aineisto:
www.vslk.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=11

Väisänen, Katri, toim. (2009) Hyvinvoinnin lähteillä. Kunnossa kaiken ikää –ohjelma ja Suomen mielenterveysseura. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 226. Jyväskylä: LIKES. Elektroninen aineisto.
www.kki.likes.fi/pages/UserFiles/File/Materiaalit/hyvinvoinninlahteilla.pdf

Lastensuojelussa yksi liian vähälle huomiolle jäävä kohta on se, kun lapsen huostaanotto puretaan ja lapsi palaa vanhempiensa tai vanhemman luo. Vaikka kyseessä on kuinka toivottu ja usein pitkään odotettu vaihe, muutos on aina myös kriisikohta elämässä niin vanhemmalle kuin lapselle. Miten vanhempana uskaltaisın kysyä keneltäkään apua, etten tule uudelleen leimatuksi huonoksi ja riittämättömäksi? Mikä edes on riittävää?

TAKAISIN KOTIIN. Vertaistukiryhmä vanhemmille, kun lapsen sijoitus päättyy. Ryhmän ohjaamisen käsikirja

on vertaistukeen ja ryhmän ammatilliseen ohjaamiseen perustuva mallinnettu tukimuoto vanhemmille, joiden lapsi on palannut tai palaamassa kotiin huostaanoton jälkeen. Tämä käsikirja on vanhempien ryhmässä yhdessä luotu malli vertaistukiryhmän ohjaamiseen. Malli pohjautuu ajatukselle, että ammattilaisohjaajan lisäksi ryhmässä on vertaisohjaaja, jolla itsellään on kokemus lapsen sijoituksesta.

Ryhmämalli on osa kehittämishanketta *Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa*. Hanke toimi v. 2009 – 2012 VIOLA - väkivallasta vapaaksi ry:n ja Pelastakaa Lapset ry:n yhteishankkeenä raha-automaattiyhdistyksen tuella.

Yhteystiedot:

VIOLA- väkivallasta vapaaksi ry
Savilahdenkatu 24
50100 Mikkeli
puh. 015 365 330
www.violary.fi

Pelastakaa Lapset ry
Koskelantie 38
00610 Helsinki
puh. 010 843 5000
www.pelastakaalapset.fi

Kokemukset näkyviin - väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa
-hanke (2009-2012)

